

ЧОВЕКЪТ КАТО МИНАЛО (РЕАЛЛИТЕРАТУР И ТЕХНИКИ НА ЗАБРАВАТА СЛЕД СМЪРТТА НА АВАНГАРДА)

Доц. д-р Мария Калинова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Рецензията разглежда трилогията за времето на ВБВ, която включва поетическите издания „Е:то“ (2000), „Ще:“ (2011) и „:беше...“ (2022). Акцентът пада върху последния том, появил се в края на миналата година. Поетическите текстове на ВБВ са прочетени през идеите му за „реаллитератур“ и медийно-пазарната „нормализация“ на съвременната култура, разгърнати в редица негови теоретични наблюдения. На границата между поетическото и философското, в точката на съвпадение и обмен между двата проекта на ВБВ, се появяват възможност и инструментариум за преразглеждане на статуквото както в литературно, така и в политическо отношение. Метапоетическият ресурс на „:беше...“ на ВБВ, както и на трилогията му, като цяло, позволява да се видят по нов и евристичен начин проблемите на перформативните общества в разгара на ХХІ век.

Ключови думи: ВБВ, реаллитератур, културна индустрия, дистекст, атоналност, авангард, техники на забравата

Трилогия за времето

През 2022 г. поетът ВБВ¹ завършва своята трилогия за времето. Отделните поетически книги „Е:то.“ (2000), „Ще:“ (2011), „:беше...“ (2022) се появяват през равен интервал от единадесет години, кодирани с пораждащата матрица 00, 11, 22. Всяко ново продължение ретроактивно пренаписва, редактира и деформира първоначалния смислов хоризонт, изграден от предходните стихосбирки. В трилогията за времето „пищещата машина“, така както описателно обяснява псевдонима си ВБВ, сблъсква освобождението от псевдометафизичните основания на света с неговите нечетимости, сингулярности и странности. „:беше...“ превежда читателите през космическото минало на човечеството, където съжителстват проблемите на космонавтиката с „влечугри гръбнари“ и „медуземи“. Тук се състои неравната битка със себе си, но и епическа битка с „роботи-роботи“, за да се отведат читателите до по-близкото минало – еврейският геноцид, списъците на 90-те, преходите и провалите, които

са дело колкото лично, толкова и винаги социално. Поетическата стратегия и вътрешна логика на „:беше...“ утвърждава силата на слабото да движи историята и да прекроява творчески миналото ни.

Дистекстът

Проектът на ВБВ очертава границите на дистекста на новото хилядолетие. Самото понятие „дистекст“ е въведено от Васил Видински като граница на културните контексти, на които принадлежим. Това са условията, в които е невъзможно съществуване между контексти, но и прекъсване на тези условия в рамките на определен контекст². Дистексуалното отношение към съвременните културни условия може да се открие в онова, което не се вписва, не може да се асимилира или действа дестабилизиращо спрямо обичайните контексти на днешното.

Синтактичната „атоналност“ на ВБВ остава отвъд неизтощимия ритъм на XXI век, налагащ императива за вписването на „креативността“ в икономическите механизми като част от глобалния проблем за крайната естетизация на политическото и пазара. Първата книга „Е:то.“ показва как с възраждането на забравени наречия и диалекти неизбежно си прокарват път и новоговори, съответстващи на новите форми за човешко поробване. Втората книга „Ще:“ показва застрашеността на „нечетното“ и „нечетимото“ в човешката ситуация от необходимостта да бъдем „разчетени“, т.е. личното пространство да бъде прозрачно, да няма „нищо скрито“ и неструктурирано в него, а собственият „bios“ да бъде превърнат в част от производствените политики. В третата книга „:беше...“ човекът е минало, за което изследователите опитват да си спомнят. Настроението е „следчовешко, произволно и весело“ (VBB 2022, р. 15). Изчезнали са хуманоидните пазари и стоковата циркулация, на тяхно място има просто почва, гниене и процеси на разложение. Разглеждат се възможните изходи и в този смисъл „из-води“ за онова, което „беше“, и онези, които „бяха“.

Трите поетически книги за времето са представени в предговора на „:беше...“ като книги съответно за „истеричното настояще“, „необичайното бъдеще“ и „мъртвото“ минало. В трилогията можем да видим и съответствието с триадата: лично; социално („общезжитийно“); „народно“, което идеологически е замаскирано като природно, т.е. като естествена и органична цялост. Имайки предвид несъизмеримостта на книгите една с друга, тяхното пренаписване и безкрайно възражение на една с друга, може да припомним и друга възможна троична рамка на проекта: ред-безредие-хаос.

Атоналност

Миглена Николчина в критическия си текст „Щ.“ е то“ припомня представянето на втората книга „Ще:“, в което поетът ВБВ нарича писането си „спъна-

то“. „Каква е тази спънатост“ – пита Николчина – „и защо той, след като знае за нея, неумолимо упорства?“ (Nikolchina 2012). За Николчина „спънатиият“ език на ВБВ ни позволява да забележим изненадата на поетическата мисъл, принципното несъвпадение между мисъл и език, автохтонната стихия на езика като звук и материя, трансформацията на речта в писменост, и най-сетне, че естественият език съжителства с други регистри и кодове – човешки, механични, дигитални. Всичко това Николчина го противопоставя на „пързалинето“, както тя иронично се изразява, „по гладките писти на телевизионното бърборене“.

В „:беше...“ ВБВ въвежда глиф (#), подобен на музикалния знак „диез“, като в метасъдържанието на книгата, наречено „Съдържание върху съдържание“, се пояснява, че обозначава „типичен атонален синтаксис“ (VBV 2012, р. 16). Синтактичният „диез“ е част от алтерацията на една от научнофантастичните поеми в книгата „Изход – мостът от китове“. Това е централен за корпуса на „:беше...“ текст, предаващ умореното разклоняване и разпръскване на човешкото в множество алтернативи видове. Предложена е „алтерфизиологията“ като заместител на метафизиката. В същата логика можем да мислим „алтерацията“ и „атоналността“ като заместител и алтернатива на литературната хармоничност, организираност, свършена композиция. В края на книгата дори ще се намекне за изчерпване и отвръщане от литературното. Може да се окаже, че са приключили както авангардът като проект, така и литературата на автентичното преживяване.

Атоналността на „:беше...“ е онова, което не може да се пързали в речта, онова, което не може да бъде в една плоскост с „гладките писти на телевизионното бърборене“, за което говори Николчина. В „спънатостта“ на ВБВ ще открием противоположение на масовата култура и кича, доколкото несъгласуваността на тази поезия няма да позволи на наивния читател да се наслаждава. Съвременната литературна публика е приучена да консумира емоции, тя не е възпитана да полага усилия за отговорно и вълчено четене. Ако посещава премиери на книги или си купува стихосбирките на новите поети, то това ще е отново свързано с цялостното формиране и възпитание, породено от културната индустрия, а именно – неистово да се избягва полагането на каквито и да е усилия в „свободното време“.

Несдържаният читател

Няма съмнение, че „:беше...“ на ВБВ ще отблъсне публиката, жертва на масовия вкус, страхуваша се от неясното съдържание включително и това на художествената творба, неразбираща иронията, играта и критичната сила на езика. Със своя постоянно променящ се и пренаписващ се вътрешен контекст, със сложната парергонална структура, с постоянните указания за четене, които предлагат вписване в някакъв собствен логос,

но същевременно оказват насилие върху въображението и работят в полза на непредставимостта в поезията, тази литература ще звучи на широката публика чужда и твърде интелектуална. ВБВ страни от механизмите, диктуващи печалбата в културата. Няма да го видим да влиза в ролята на шамана – поета с „божествен пламък“ в очите, заемащ позата на свещения жертвен козел на общността или пък накичен с короната на безспорен морален авторитет и съвест на общността.

Но за онези, които четат „:беше...“, върнат се към предишните две книги от трилогията, след това повторно вземат в ръце „:беше...“, трябва да бъдат предупредени, че няма да се съдържат и ще се разплачат. После ще се смеят. После пак ще се разплачат. Несдържаният читател на „:беше...“, плачещ и смеещ се, навлиза в едно безкрайно отчуждено минало, доближава се – подобно на безсилна мравка – към изолираната и консервирана действителност, изобразена от Иво Рафаилов на корицата на книгата, за да онемее пред дистопийна перспектива, разкриваща съдбата на цивилизациите. „нищо не разбирам“ (ВБВ 2022, р. 221) е последното поетическо свидетелство в „:беше...“. „Нищо неразбирането“ е крах, отпускане на мускулите на лицето, преди субектът да се потопи в свят, в който вече нищо не му отговаря.

0-50-100

„Ет:о“ е книга, посветена на нулата (0)“. „Първата книга изчака търпеливо 2000 г.“, пише в „Посвещенията“ ВБВ – „за да бъде символна част от неумолимия Zeitgeist на „сега-то“ и закономерно бе посветена на нулата (0) в новото хилядолетие, което е нашето настояще и епоха“ (ВБВ 2022, р. 226). Тук се появяват основните теми, мотиви, детериториализацията на националния език и литература, жанровете форми и веригата от означаващи „Щ.-Кавказ-предтечи“.

Втората книга надгражда и драматургично усложнява първата лирическа читанка, превръщайки я в „разговорник“, но се появяват и нововъведенията на „щенията, общенията и обобщенията“, появяват се епическият слог, „лирическият наратив“, редактирането като техника за вторично усвояване, инкорпорирането на нови десет вида машини от началната „пишеща машина“ ВБВ. Тъй като „Ще:“ е насочена към бъдещето, тя има за своя отправна точка петдесетгодишнината (50) от първия орбитален полет през 1961 г., за да приветства нечовешкото в неговия атомен и машинен облик – дали това не е онова „страшно“, с което започва „Е:то“, завръщащо се като „свое“?

Третият том е посветен на една смърт. Стогодишнината (100) от кончината през 1922 г. на Велимир Хлебников. „:беше...“ отбелязва тази смърт, за да покаже, че авангардът е недостъпен днес дори като заден план на съвременната литература. ВБВ въвежда понятието „реаллитератур“ като негативен

двойник на литературния авангард. Ситуацията на реаллитератур отпраща към две тенденции, оформящи новото статукво – пазара и автентичността без риск. След 2000 г. в литературното, така както това се случва и в политическо пространство на реалполитик, започват все по-налагащи се процеси по „загърбването на плурализма“ (VBV 2020, р. 12), извоюван с 90-те. В „:беше...“ „самозадоволяващата се писателска игра“ (VBV 2022, р. 226) на реаллитератур вече няма нищо общо с играта на авангарда. В рамките на сто години се е натрупала огромна умора, изтощил се е експериментът като опит в езика, литературата е безрискова и в този смисъл мъртва. Читанката и разговорникът накрая се превръщат в архив.

Разбира се, ВБВ вижда потенциала на смъртта – смъртта на авангарда, смъртта на литературата, като цяло, но и смъртта на самия ВБВ – доколкото това може да се окаже последната книга на автора, подписана с този псевдоним. Всяка „почва“ е „за-почва-не“. Смъртта е невидимата реорганизация на живото. Едва ли ВБВ ще остане изненадан, че „:беше...“ не е книга за смъртта и старостта, а напротив – за „скрития“ живот, за живота като неподлежащ на репрезентация, безредния живот, живота, който е безобразно ставащ, бременен и плодящ се, едно разкъсващо плътта желание за продължение. Има двоеточие и многоточие в заглавието „:беше...“. Ако им разменим местата и многоточието започне да означава установено отношение към предисторията, традицията и предтечите, а двоеточието предвещава началото на пряка реч и появата на субект, който говори, то ще можем да символизираме обратния ход, който прави „:беше...“ спрямо предварителния си замисъл. Дали „:беше...“ всъщност не е книга за началата?

Смъртта на авангарда

Въпреки че разработва постоянно нови и нови техники на забравата, неочаквано в четвъртата част на „:беше...“ ВБВ казва, че помни. Той си спомня предтечите на модернизма в изкуството. Става ясно, че „материал“, вторично преработван от изкуството на модернизма, е бил зает от Джордано Бруно, Рене Декарт, Готфрид Лайбниц, Исаак Нютон, Жан-Жак Русо, д-р Петър Берон, Чарлз Дарвин и жените. Това не са просто предтечите на модернизма, това са неговите непризнати и забравени предтечи. Но в „Съдържание върху съдържанието“ ВБВ пояснява: – „Модернизмът не би настъпил“, – за да продължи двусмислено – „авангардът не би умрял“ – и завършва с носталгичното – „ако не си спомняхме за нашите ексцентрични, за нашите празноти, за нашите предходници – тези прекрасни вторични суровини“ (VBV 2022, р. 20). Онова, което отключва модернизма и същевременно довежда до смъртта на авангарда, се оказва всъщност, че е паметта. Но тук става дума не просто за помнене на произхода и преговаряне на родословната генеалогия, но и за помнене, чрез което субектът губи екс-центричното си място, конституира-

ща го празнота, своето безредие. Ако авангардът си е отишъл, то това е, защото живеем в епоха, в която не можем да се откажем от нищо. Няма място, което да е опразнено от помненето, миналото винаги е тук, добре опаковано като патриотичен героизъм или неизкупена вина, за да живеем като негово повторение.

Но какво означава да помниш? Дали това е да се произвеждат безкрайно исторически филми за „златното време“, дали това е литература, в която споменът за „бабата“ и „прабабата“ на поета гарантират драматичността и автентичността на преживяванията, или пък в политиката неграмотното и преднамерено отношение към миналото, представено като „национално самосъзнание“, някаква форма на „здрав разум“ и способност за прагматични решения? Какво означава да помниш наистина? Може ли да си спомним за насилието, което движи историята, или го помним избирателно с оглед на това, като наследници на тази история, от коя страна ще се окажем – от страната на жертвите или на палачите?

Оказва се, че можем да помним миналото, но не и истината за него. Ние сме безразлични към истината. „Както и да е, както и да беше“ (VBV 2022, р. 114) е една от най-мрачните фрази в последната от трилогията за времето книга, подсказваща несъпадението между история и истина, но и неспособността, от своя страна, да забравим онова, което помнят новите господари и победители. Това е истинският край на историята.

Техники на забравата

Да държи в неустойчиво равновесие двата несъгласуващите се принципи на реда и безредието, на помненето и забравата, е част от етическия ангажимент на ВБВ. От техническа гледна точка, той трябва постоянно да пренаписва и забравя съществуващите конвенции (дори и своя собствен идиолект вече веднъж засвидетелстван), да съставят наново личен „буквеник“ и да препрограмира синтаксиса си при всяко следващо изречение. Само така, през забравата, условно литературата може да се отдели от ежедневните практики, да се потърси някакъв суверенитет на творческия акт, да се мисли за естетическата автономия като съществуваща възможност.

ВБВ забравя новото в произведенията си – собствената си отминала интенция. Техниката на забравянето е в изоставянето на верността си към „официалната“ история, общата, но и тази, която непосредствено човек създава за себе си. Забравата е жест, чрез който субектът изчезва, но само за да прескочи на непредполагасмо, различно, экс-центрично място. Страхът от края на авангарда, но и края на литературата, е страх, че не просто няма да забравим, но и че сме неспособни да забравим по нов начин. Авангардният творец може да забрави не само съдържанието, но и формата. Той забравя творчески.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

1. ВБВ е поетичен псевдоним на Васил Видински, под който са публикувани къси разкази, поетическа трилогия за времето, редакции, регулярни манифести, както и становища за състоянието на съвременната литература и култура. Съорганизатор е на множество литературни инициативи – „Дыр Рязущ“, „Литурне“, литмоб „Градски четения“, „Литературен квартет“, „акорд:еон“, „Отворена литература“. Първите публикации на Васил Видински, публикувани под псевдонима ВБВ, са от 1998 година. Първоначално ВБВ се появява като литературна мистификация, вписан в контекста на литературните мистификации на 90-те години. С появата на трилогията за времето означаващото ВБВ придобива следните образи – (1) „име“, (2) „автор“, (3) „пишеша машина“.
2. В тази връзка вж. Видински (Vidinski 2022), където може да се открие разгърнато изложение върху понятието „дистекст“ като една от важните характеристики на контекста заедно с количествено многообразие, качествено разнообразие, условна синтетична цялост и релевантността.
3. В тази връзка вж. Видински (Vidinski 2022), където може да се открие разгърнато изложение върху понятието „дистекст“ като една от важните характеристики на контекста заедно с количествено многообразие, качествено разнообразие, условна синтетична цялост и релевантността.

ЛИТЕРАТУРА

- ВБВ, 2020. Реаллитератур. *Литературен вестник*. 29 (17), 12 – 13.
- ВБВ, 2022. :беше.... София: ВС Пъблишинг.
- ВИДИНСКИ, В., 2022. Разнообразие II. В: В. Дафов & Пл. Макариев (ред). *Битие и присъствие. Сборник в памет на доцент д-р Стоян Асенов*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 311 – 323.
- НИКОЛЧИНА, М. Щ. е то?. *Култура*. 2935 (8).

REFERENCES

- VBV, 2020. Realliteratur. *Literaturen vestnik*. 29 (17), 12 – 13.
- VBV, 2022. :beshe.... Sofiya: VS Publishing.
- VIDINSKI, V., 2022. Raznoobrazie II. V: V. Dafov & Pl. Makariev (ed). *Bitie i prisastvie. Sbornik v pamet na dotsent d-r Stoyan Asenov*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 311 – 323.
- NIKOLCHINA, M. Sht. e to?. *Kultura*. 2935 (8).

THE HUMAN BEING AS PAST (REALLITERATUR AND TECHNIQUES OF FORGETTING AFTER THE DEATH OF AVANT-GARDE)

Abstract. The review examines the trilogy about time of VBV, which includes the poetic editions „Th:is.” (2000), “Will:” (2011) and “:was...” (2022), with the emphasis being the last volume, which appeared at the end of the past year. VBV's poetic texts are read through his ideas about “realliteratur” and the media-market “normalization” of modern culture, unfolded in a number of his theoretical observations. At the border between the poetic and the philosophical, at the point of coincidence and exchange between the two projects of the VBV, a new toolkit appears for revising the *status quo*, both literary and political. The meta-poetic resource of VBV's “:was...”, as well as his trilogy as a whole, allows to see in a new and heuristic way the problems of performative societies at the height of the 21st century.

Keywords: VBV, realliteratur, culture industry, distext, atonality, avant-garde, techniques of forgetting

✉ **Maria Kalinova, Assoc. Prof.**

Researcher ID: CAH-6309-2022

Scopus: 57211474970

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia

15, Tsar Osvoboditel Blvd

E-mail: mariakalinova@slav.uni-sofia.bg